

GABARITO DOS EXERCÍCIOS DA LIÇÃO 4

I.

- 1- Pindobusu oíkuab kunumĩ-ngatu.
- 2- Pindobusu so'o-etá oíuká o kysé pupé.
- 3- Pindobusu so'o-etá oípysyk ka'ape.
- 4- Aan, Pindobusu Reritype oíká.
- 5- Pindobusu pirá oíkutuk.
- 6- Pindobusu sy tembi'u oíapó o anama supé.
- 7- Pá, Pindobusu so'o oíuká. A'e oíuká o kysé pupé.
- 8- Pá, xe sy tembi'u oíapó xe anama supé.
- 9- Pá, Pindobusu onhomim og u'uba. A'e onhomim nhũme.
- 10- Pindobusu so'o-etá oíybõ.
- 11- Pindobusu o irũ oíosub.

II.

1. so'o íuká

- a) so'o aíuká, so'o ereíuká, so'o oíuká, so'o oroíuká, so'o íaíuká, so'o peíuká, so'o oíuká.
- b) Aso'oíuká, ereso'oíuká, oso'oíuká, oroso'oíuká, íaso'oíuká, peso'oíuká, oso'oíuká.
- c) aíuká so'o, ereíuká so'o, oíuká so'o, oroíuká so'o, íaíuká so'o, peíuká so'o, oíuká so'o.

2. íagûara pysyk

- a) íagûara aípysyk, íagûara ereípysyk, íagûara oípysyk, íagûara oroípysyk, íagûara íaípysyk, íagûara peípysyk, íagûara oípysyk.
- b) Aíagûapysyk, ereíagûapysyk, oíagûapysyk, oroíagûapysyk, íaíagûapysyk, peíagûapysyk, oíagûapysyk.
- c) aípysyk íagûara, ereípysyk íagûara, oípysyk íagûara, oroípysyk íagûara, íaípysyk íagûara, peípysyk íagûara, oípysyk íagûara.

3 u'uba 'ok

- a) u'uba aîo'ok, u'uba ereîo'ok, u'uba oîo'ok, u'uba oroîo'ok, u'uba îaîo'ok, u'uba peîo'ok, u'uba oîo'ok.
- b) Au'ubok, ereu'ubok, ou'ubok, orou'ubok, îau'ubok, peu'ubok, ou'ubok.
- c) aîo'ok u'uba, ereîo'ok u'uba, oîo'ok u'uba, oroîo'ok u'uba, îaîo'ok u'uba, peîo'ok u'uba, oîo'ok u'uba.

4 itá mim

- a) itá anhomim, itá erenhomim, itá onhomim, itá oronhomim, itá îanhomim, itá penhomim, itá onhomim.
- b) aitamim, ereitamim, oitamim, oroitamim, îaitamim, peitamim, oitamim.
- c) anhomim itá, erenhomim itá, onhomim itá, oronhomim itá, îanhomim itá, penhomim itá, onhomim itá.

5 abati tym

- a) abati anhotym, abati erenhotym, abati onhotym, abati oronhotym, abati îanhotym, abati penhotym, abati onhotym.
- b) Aabatitym, ereabatitym, oabatitym, oroabatitym, îaabatitym, peabatitym, oabatitym.
- c) anhotym abati, erenhotym abati, onhotym abati, oronhotym abati, îanhotym abati, penhotym abati, onhotym abati.

6 so'o ybõ

- a) so'o aîybõ, so'o ereîybõ, so'o oîybõ, so'o oroîybõ, so'o îaîybõ, so'o peîybõ, so'o oîybõ.
- b) Aso'oybõ, ereso'oybõ, oso'oybõ, oroso'oybõ, îaso'oybõ, peso'oybõ, oso'oybõ.
- c) aîybõ so'o, ereîybõ so'o, oîybõ so'o, oroîybõ so'o, îaîybõ so'o, peîybõ so'o, oîybõ so'o.

III.

- 1- Aîkó ka'ape. Aîkuab kûeî kunumĩ.
- 2- Kó morubixaba oîkuab so'o-etá. Oîuká o kysé pupé.
- 3- Mandi'oka abati abé oronhotym oré anama irũnamo.
- 4- Piraetá oroîkutuk kó u'uba pupé.
- 5- U'uba îaîmonhang îandé pó pupé. Pirá îaîkutuk i pupé.

- 6- Abá kunumĩpe ereĩosub Reritype?
- 7- Abá kunumĩpe onhomim Pindobusu kysé nhũme?
- 8- Peĩapó tembi'ũ kunumĩ sy supé.
- 9- So'õ ka'ape oĩkó. Onhomim 'yba o kũara pupé.
- 10- `Ybotyra mena onhotym abati ka'ape. Abápe oĩkuab?
- 11- Pirá kũeĩ upaba suĩ osem. Abápe oĩkutuk?
- 12- Pindobusu so'õ oĩpysyk nhũme.
- 13- Kunumĩetá oĩybõ paka ka'ape. Abá-abápe a'e?
- 14- Oroĩosub `Ybotyra mena i tápe.
- 15- Îapytá kó tápe nde ri.
- 16- Abá resépe îagũara ereĩpysyk?

IV.

- 1- Pedro oĩkuab kunumĩ kunhã abé.
- 2- Ixé aĩpysyk îakaré tatu abé nde ri.
- 3- Kó kunhã mena oĩmonhang u'uba kysé abé.
- 4- Oroĩmonhang u'uba kysé abé Pedro ri.
- 5- A'epe Pedro opytá Reritype îepi?
- 6- A'epe `Ybotyra opytá nde tápe xe sy ri?
- 7- Abápe tembi'ũ oĩapó nde sy syk'iré?
- 8- Abá abé-pe oker Pindobusu irũnamo?
- 9- Erenhomimybépe u'uba nhũme ebokũeĩ kunumĩ ri?
- 10- A'epe Maria onhe'engybé o mena supé?
- 11- A'epe Maria tembi'ũ oĩapó nde só riré?
- 12- Akaru xe ambyasy ri.

V.

- 1- Aker xe anama irũnamo. *Dormi com minha família.*
- 2- Ereíko kó taba pupé nde sy irũnamo. *Ficaste nesta aldeia com tua mãe.*
- 3- Ereíuká so' o u' uba pupé. *Mataste animais com as flechas.*
- 4- Aíkutuk nde pó xe pindá pupé. *Espetei tua mão com meu anzol.*
- 5- Ikó taba pupé aker xe mena irũnamo. *Durmo nesta aldeia com meu marido.*
- 6- Tembi' u aîapó tatá pupé. *Faço a comida com o fogo.*
- 7- Orokaru oré pó pupé. *Comemos com nossas mãos.*
- 8- Aîapó tembi' u Pindobusu sy irũnamo. *Faço a comida com a mãe de Pindobuçu.*
- 9- 'Ybotyra mena oîuká tatu mundé pupé. *O marido de Bartira mata tatus com armadilhas.*
- 10- Pindobusu ogûatá 'Ybotyra membyra irũnamo. *Pindobuçu caminha com o(a) filho(a) de Bartira.*

VI.

- 1- Endé erenhotym abati. *Tu plantas milho.*
- 2- Oré oroîomim (ou *oronhomim*) u' uba. *Nós escondemos as flechas.*
- 3- Peẽ peîmonhang kysé. *Vós fazeis facas.*
- 4- Ixé aîosub abaré sy. *Eu visito a mãe do padre.*
- 5- A' e oîpysyk so' o. *Ele apanhou animais.*
- 6- Endé ereîybõ so' o. *Tu flechaste animais.*
- 7- Ixé aîo' ok u' uba. *Eu arranco flechas.*
- 8- A' e oîamĩ akaîu. *Ele espremeu cajus.*
- 9- Îandé îaîkuab Pindobusu. *Nós conhecemos Pindobuçu.*
- 10- Endé ereíuká so' o. *Tu matas animais.*

VII.

1 takûare'ëndyba; 2 kunhâkane'õ; 3 nhûme; 4 tetâme; 5 potîpiranga; 6 takûare'ëndype; 7 paranângûá; 8 kunumîtinga; 9 inîme; 10 gûyra'îmbu; 11 gûyrá'î pu; 12 kunumîmbuku; 13 pindamonhangápe; 14 kunhâmboraseîa; 15 paranâmbuka; 16 gûyra'íkanga; 17 kunhângyrá; 18 kunumîmbiryty; 19 kunumîmbyryryma; 20 akângy'a; 21 gûyra'îndyba; 22 mendy; 23 (determ.) mena sy; 24 – ybatîporanga; 25 karamemûâme; 26 Akunumînguab; 27 Atetânguab; 28 ka'aatândyba; 29 nha'ëmbuku; 30 kunhâmbytu; 31 kunhã pytu; 32 mêngatu; 33 Apotîmbotar; 34 Apetÿmbotar; 35 Ainîmbotar; 36 ybatingype; 37 nhûkyrirî; 38 tetâporangype; 39'ytororõme; 40 py'ape; 41 amândykyra; 42 amana tykyra; 43 kunhã poraseîa; 44 kunhâmby'a; kunhã py'a.

O tupi em nossa toponímia

- 1- **Taquarenduva:** *takûare'ëndyba* (“ajuntamento de cana de açúcar”, “canavial”);
- 2- **Mantiqueira:** *amândykyra* (“gotas de chuva”);
- 3- **Itaipu:** *itá- 'y-pu* (“rio barulhento das pedras”);
- 4- **Pindamonhangaba:** *pindamonhangaba* (“lugar de fazer anzóis”);
- 5- **Pernambuco:** *paranâmbuka* (“fenda de mar”);
- 6- **Catanduva:** *ka'aatândyba* (“ajuntamento de mato duro”; “cerrado”);
- 7- **Nuporanga:** *nhuporanga* (“campo bonito”)